
MEMAR M.HÜSEYNOV YARADICILIĞINDA USTAD İSTEDAD VƏHDƏTİ

2001-ci il dekabrın 22-də YUNESKO tərəfindən “Dünya İrs siyahısı”na daxil edilən, dəqiq yaşı məlum olmayan İçəri şəhər təkcə Qız qalası ilə, nəinki, irsi memarlığımızın inkişafı kontekstində, ümumiyyətlə, Dünya memarlığının inkişafı kontekstində meydan sulayır.

Bu gün irsi memarlığımızın inkişafı kontekstində əhəmiyyətli yer tutan memarlardan biri də Əcəmi Naxçıvani dühalı, Xoca Sinan müdrikliyi olan Mikayıl Ələsgər oğlu Hüseynovdur. İrsi memarlığımızın formalaşmasında və inkişafında çox böyük əməyi olan M.Hüseynovun çoxşaxəli yaradıcılığı nəinki, Azərbaycanla, hətta onun sərhədlərindən çox-çox uzaqlarda da tanınmışdır.

Görkəmli alim, professor A. Ryabuşin yazır: “Mikayıl Hüseynov diri klassikdir. Buraya gələnlərə tarixi abidələrlə bərabər, onun tikintilərini də göstərirlər. Onlar doğrudan da şəhərin ən birinci görkəmli yerləridir. Ustadın məhsuldar əməyi təəccüb doğurur. Onun tərtib etdiyi layihələrin sayı 200-dən artıqdır. Belə bir faktın qarşısında hər bir vüqarlı baş əyir. Lakin görəndəki onların hamısı həyata keçib, binaya çevrilib - burada söz demək qarşısında aciz qalırsan. Görəsən, dünyaya memarlıq tarixində kimi onunla yanaşı qoymaq olar?” [1, s. 146-147].

M. Hüseynovun yaradıcılığında istedad və ustalıq vohdot təşkil edir. Milli ləyaqətini həmişə öndə tutan memarın yaradıcılığındakı bu vəhdət onun daim yeni memarlıq kompozisiyası mühiti axtarışında olmasında, sonda bunu qazanmasında və özünün sərbəst yaradıcılıq konsepsiyasının olmasında təzahür olunur.

Bildiyimiz kimi istedad insana allah tərəfindən verilir, ustalıq isə uzun müddətli təcrübə nəticəsində qazanılır. Memarın çoxsaylı və müxtəlif funksiyalı real tikintiləri və layihələri gərgin əmək və uzunmüddətli yaradıcılıq təcrübəsinin nəticəsi olaraq onu ustad səviyyəsinə çatdırmışdır. Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, istedad olmadan ustad olmaq mümkün deyil. Eyni zamanda da anadangəlmə istedad da ustadlığın sayəsində özünü göstərdə bilər. Bir sözlə istedad və ustadlığın vəhdəti M. Hüseynovun memarlıq yaradıcılığının əsas mahiyyətini təşkil edir və irsi memarlığımıza 200-ə qədər yüksək kompozisiya həllinə malik olan memarlıq nümunəsi bəxş etmişdir.

Milli-mədəni irsimizdən bəhrələnen dahi memar tarixi memarlıq abidələrimizin şəhər strukturunda yaratdıqları plan-məkan, həcmi-fəza, bədii estetik obraz xüsusiyyətlərini özünəməxsusluqla dərk edərək irsi memarlığımızın inkişafını müasir memarlığın inkişafı tələblərinə uyğun olaraq formalaşmasına, irsi memarlıqla müasir memarlıq arasında dinamik tarazlıq yaratmağa çalışmışdır.

Bakı şəhərinin struktur plan quruluşunun, onun bədii estetik obrazının formalaşmasında M. Hüseynovun özünəməxsus təkrarolunmaz yeri var. O şəhərin tarixi simasını mümkün qədər qorumağa çalışaraq müasir memarlıqla ünsiyyət yaratmağa nail ola bilmişdir. Bu da onun Bakı-Abşeron memarlığının təkamül yolunu diqqətlə araşdırdığım, tədqiq etdiyini sübut edir.

“Hələ tələbə ikən, 1924-cü ildə M. Hüseynov S. Dadaşovla birlikdə 4 il ərzində Bakıda Şirvanşahlar Sarayı kompleksinin - orta əsrlər Azərbaycan monumental memarlığının bu nadir abidəsinin ölçü işlərini böyük diqqətlə heyata keçirmişdir. Ölçmə işləri 1928-ci ildə başa çatdırılmış və qətiyyətlə demək olar ki, onlar mütəxəssislər arasında böyük sensasiyaya səbəb olmuşdur. Kompleksin baş binasından birinin - Divanxananın ölçülməsi daha yaxşı yerinə yetirilmişdir. Deyilənlərlə görə, bu, milli memarlıq məsələlərində tələbkar ekspert olan akademik A. Şusevin özünün də heyratına səbəb olmuşdur. A. Şusevin təklifi ilə Şirvanşahlar sarayının ölçü işləri sonradan sabiq SSRİ-nin Memarlıq Akademiyası tərəfindən çap olunmuşdur [2, s. 6-7].

Bakı kimi tarixi şəhərin strukturunda ən vacib yerlərdə yüksələn M. Hüseynovun layihələri (Bakının dağlıq hissəsində yerləşən Elmlər Akademiyasının binası; Qeyri üzvi və Fizika Kimya İnstitutunun; Neft və Qaz İnstitutunun binası; Bakı Texniki Universitetin binası; Azərbaycan Dövlət Mərkəzi Klinikasının binası; “Moskva” mehmanxanası; Xəqani, R. Behbudov və Nizami küçələri ilə əhatələnmiş M.F. Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanası; Azadlıq Meydanında yerləşən “Azərbaycan”, “Abşeron” mehmanxanaları; R. Behbudov və 28 may küçələrinin kəsişməsində yerləşən Azərbaycan Dövlət Musiqi Akademiyasının binası; Neftçilər prospektində yüksələn yaşayış evləri; Nizami Gəncəvinin monumenti yüksələn meydan və s.) onun tarixi strukturu, ümumiyyətlə, şəhərin bədii obraz bütövlüyü ilə sıx üzvi bağlılıq yaradaraq müasir memarlığın inkişafı ilə həmahəng ritmə, vizual oxunaqlığa nail ola bilmişdir.

Dövrünün tələblərinə uyğun yaratmış olduğu əsərlərdə memarlıq mühitinin düzgün təşkili, müasir memarlıq formasına xas olan xarakterik plastika,

memarlıq ansambllarının kompozisiya plan-məkan, həcmi-fəza, funksional-məzmun bağlılığı ilə yanaşı bədii estetik obraz bütövlüyü bunu sübut edir.

Bakının dağlıq hissəsində, “Elm şəhərciyi”ndə yerləşən ansambl irsi memarlığımıza müasir dövrümüzün, ustad memar M. Hüseynovun ən möhtəşəm memarlıq ansamblı təhfidir. Ansamblda dominant olan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının binası digər iki binadan həm ölçü, mərtəbə, həm də daha maraqlı bədii kompozisiya həlimə görə fərqlənir. Beş arkalı portik və əsas girişin istiqamətləndiyi geniş meydanın düzgün landşaft həlli binaya xüsusi əzəmət verir. Binanın daxili struktur quruluşundakı aydınlıqla onun xarici kompozisiyasındakı üzvi bağlılıq, müasir memarlıqda xarakterik xüsusiyyət olan bütövlüyə ən gözəl nümunədir. Bu memarlıq ansamblı iri miqyaslı əzəmətli bir ansambl olaraq Azərbaycan milli memarlıq ənənələrinə uyğun inşa edilmişdir.

M. Hüseynovun S. Dadaşovla birgə layihələndirdiyi, H. Cavid prospektində yerləşən Texniki Universitetinin binası da dövrünün məhdudiyyətlərinə baxmayaraq memarlıq mühitində formayaratmaya xas olan bütün qanunlar - məşab, nisbət, ritmika, dinamika, memarlıq mühiti ilə həcmi-fəza kompozisiya arasındakı harmoniya və s. demək olar ki, əməl olunmuşdur.

Daim irsi memarlığımızdan bəhrələnən M. Hüseynovun yaradıcılığında M.F. Axundov adına Dövlət Kitabxanasının binası da əsas yer tutur. Yerləşdiyi ərazinin şəhərsalma nöqtəyi nəzərdən əlverişli olmadığına baxmayaraq memar burada da öz ustalığını məharətlə göstərmişdir. Belə ki, situasiya planına uyğun olaraq kitabxananın planı asimmetrik işlənmiş və baş fasad sahil meydanına tərəf istiqamətləndirilmişdir. Baş fasadı, mərkəzi girişi xarakterizə edən üç arkalı portik bütöv əzəməti ilə baxılaraq yerləşdiyi ərazinin darısqal olduğunu gizlədə bilmiş, binanın bədii estetik kompozisiya həllini əks etdirərək irsi memarlığımızın zənginliyini tam dolğunluğu ilə ifadə etmişdir.

Klassik üslubda inşa edilmiş digər tikililər - N. Gəncəvi adına kinoteatrın binası, Dövlət Musiqi Akademiyasının binası, İqtisad Universitetinin binası və s. memarın yaradıcılığında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu tikililərdə də o, formayaratmada kompozisiya xüsusiyyətlərini müasir memarlıqda, yabançı görsənmədən, xüsusi diqqətlə nəzərə almış klassisizmin özünəməxsus tələblərinə uyğun formada həll etmişdir. Ümumiyyətlə, ustad memarın bütün layihələrində ümumi qanunauyğunluqlardan da əvvəl onun emosional hissələri özünü aydın biruzə verir. Bu da onun milli ənənələrə, onun müasir qavranılmasma və gələcəkdə inkişafına sadıq qaldığını sübut edir.

Şəhərin mərkəzi hissəsinin kompozision xüsusiyyətləri onun strukturunun formalaşmasına təsir göstərərək bədii obrazını təyin edir. Klassik üslubda işlənmiş Nizami adına muzeyin binası ilə N. Gəncəvinin heykəli ucalan meydan şəhərin strukturunda formalaşaraq gözəl bir memarlıq ansamblı yaratmışdır. Bina özünün yüksək həcmi-fəza kompozisiya həllinə görə baş memarlıq dominantı olub terraslar sırasının fasadı N. Gəncəvinin heykəli ucalan bağa tərəf istiqamətləndirilmişdir. Şəhər mərkəzinin müasir bədii obrazının formalaşmasına parlaq nümunə olan bu memarlıq ansamblı ustad memarın yaradıcılıq nailiyyətidir.

“Ən böyük nailiyyət 1939-cu ildə əldə edilir. Həmin ildə ustad memarlar M. Hüseynov və S. Dadaşov Moskvada XTNS-də Azərbaycanın pavilyonunu yaradırlar. Bu layihə Dövlət mükafatına layiq görüldü. Binanın kompozisiyasının harmonik həllində memarlığın digər sənətsünaslıq növləri ilə tam vahidliyi əldə edilmiş, Azərbaycan memarlığının üstün cəhətləri dəqiqliklə nəzərə çatdırılmış, qazanılmış müvəffəqiyyətin xalqımızın çoxəsrlik, inşaat və bədii mədəniyyətinin təcrübə və ənənələri əsasında başa çatdığı nümayiş etdirilmişdir” [2, s. 7-8].

Müasir insan təfəkkürünün daimi yenilik axtardığı bir vaxtda sürətlə böyüyən və inkişaf edən şəhər həm plan-məkan, həm estetik həcmi-fəza kompozisiya həlli baxımından, bir sözlə bədii-estetik obraz bütövlüyü baxımdan müəyyən problemlərlə qarşılaşır. Ustad memar bu problemlərin həllində milli məhdudiyyətdən uzaq olaraq tarixiliklə müasirliyin üzvi sintezinə nail olmuş və ən yaxşı, şah əsərlərini, məhz, bu zəmin əsasında yaratmışdır.

Yaşadığı dövrün tələblərinə uyğun olaraq müxtəlif memarlıq üslublarında işləyən ustad memar iqtisadi və texniki imkanların şərt çərçivəsi ilə məhdudlanan konstruktivizm üslubuna da yaradıcılığında geniş yer vermişdir. Onun layihələrində, konstruktivizm binaların kompozisiyası açımsız və başdan-başə sürə ilə örtülmüş, kontrast kompozisiyalı səthi parçalanma ilə nəzərə çarpdırılan müxtəlif ölçülü həcmərin geometeliyi, yastı damların və yüngül örtüklərin - pergolların istifadə olunması ilə səciyyələnir.

Konstruktivizm üslubunda memarın irsi memarlığımıza bəxş etdiyi ən gözəl nümunə olaraq Azadlıq Meydanında yerləşən “Azərbaycan”, “Abşeron” mehmanxanaları, Bakının dağlıq ərazisində yerləşən və Dağüstü Parka doğru istiqamətlənmiş “Moskva” mehmanxanasını, “Baş poçtamtı”nın binasını Abşeronda neftçilər üçün qəsəbələri, mədəni-maarif, kommunal-məişət müəssisələrini, kommunal şəraitli yaşayış evlərini və s. misal çəkmək olar.

Konstruktivizm üslubunda işlənmiş layihələrində memar əsas diqqətini müasir memarlığın (konstruktivizm üslubunun) əsas elementini təşkil edən şüşə ilə parçalanmış hamar müstəvilərin həllinə yönəlmişdir. Memar hər bir kontur və elementin üst qatı üçün optimal ölçü seçərək gözəl və sadə bir formaya nail ola bilmişdir. Fasadda şüşə müstəvilərin bir-birinə olan nisbəti, onların irəliləyişi çıxıntılarla verilməsi (ritmik olaraq) və s. müasir memarlıqda formayaratmanın əsas xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirərək müasir memarlıq üçün xarakterik olan daxili və xarici kompozisiya əlaqələri arasında bir bütövlük, vahid təşkil etmişdir. Ancaq onu da qeyd etmək lazımdır ki, konstruktivizm üslubunda işləyərkən memarın özünəməxsus ifadə tərzı var. Onun bu üslubda işlənmiş layihələrində birinci olaraq forma özü qavramlır.

M. Hüseynov özünü elmi tədqiqat sahəsində də sınaşıdır. O uzun müddət Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Memarlıq və İncəsənət İnstitutuna rəhbərlik etmiş və onun rəhbərliyi altında memarlıq tarixi və nəzəriyyəsinə dair fundamental əsərlər yazılmışdır.

Bir sözlə, irsi memarlığımızı özünün hərtərəfli yaradıcılıq fəaliyyəti ilə işıqlandıran, onu zənginləşdirən ustad memar M. Hüseynov Dünya memarlığının inkişafı kontekstində İrsi memarlığımızın inkişafında əsas yaradıcı qüvvələrdəndir.

Memarlığın müxtəlif sahələrində (yaşayış, inzibati, xəstəxana, tədris, metro tikintisi və s.) parlaq potensiala, tükənməz yaradıcılıq qüvvəsinə malik olduğunu sübut edən ustad memar M. Hüseynov yaradıcılığı ilə ünsiyyət müasir dövrdə gənc memarlara faydalı örnək ola bilər.

“Özünün böyük zəhmət tələb edən yaradıcılığına və özünə tələbkər olan sənətkar bu kefiyyətləri çoxsaylı şagirdlərinə aşılayırdı: onların içərisində görkəmli alimlər, təcrübəli memarlar çoxdur.

Bu gün “Hüseynov məktəbi” dedikdə, Azərbaycan İnşaat sənətini Yaxın və Orta Şərqlin bir çox ölkələrində tamdan əsərlərin dərinliklərindəki dahi memar Əcəmi Naxçıvanının “məktəbi” yada düşür. Müdrik və mərhəmətli müəllim Mikayıl Ələsgər oğlu öz şagird və həmkarlarına ixtisasa sədaqət, mətinlik və yaradıcılıq prinsipliliyi aşılamiş, onlarda xalq və Vətən qarşısında məsuliyyət hissi tərbiyyə etmişdir [2, s. 10].

Azərbaycanın Dünyaya inteqrasiya etdiyi bir dövrdə irsi memarlığımızın xəzinəsini öz dolğun yaradıcılığı ilə zənginləşdirən M. Hüseynov kimi memarlara bu gün çox böyük ehtiyac var.

Açar sözlər: memar, M. Hüseynov, ustad, istedad, vahid.

ƏDƏBİYYAT

1. Ryabuşin A.V. 1970-1980-cı illərdə memarlıq yaradıcılığının yeni üfüqləri. M., 1990.
2. Məmmədzaadə K.M. Akademik Mikayıl Useynov. – Bakı, 1995.
3. Эфендизаде Р.М. Архитектура советского Азербайджана. – М., 1986
4. Эфендизаде Р.М. Планировка и застройка жилых районов Баку (1920-1967 гг.) Баку, 1971.

Тамаша Исаева (Азербайджан)

Единство таланта и мастерства в творчестве архитектора М.Усейнова

М.Усейнов сыграл очень большую роль в формировании и развитии нашей архитектуры. В творчестве гениального человека есть единство таланта и мастерства. Это единство привело к созданию уникальной архитектурной концепции. В этот период интеграции Азербайджана в мир есть большая необходимость в таких архитекторах как М.Усейнов который обогащает вклад наследие нашей архитектуры своим глубоким творчеством.

Ключевые слова: архитектор, М.Усейнов, мастер, талант, единство.

Tamasha İsayeva (Azerbaijan)

Unity of talent and mastery in the creation of the architect M.Huseynov

M.Huseynov played a very important role in the formation and development of our architecture. There is an incredible union of talent and mastery in the creations of this genius man. This unity has led to the creation of his unique architectural concept. During the period of integration of Azerbaijan into the world there is a great need for such architects as the M.Huseynov which enriched and contributed to architectural heritage of Azerbaijan with his unique creations.

Keywords: architect, M.Huseynov, master, talent, unity.